

Kjønn versus Skjønn

En petit/ Per'spektiv av Per Dahl

“Nei, dette skal ikke handle om den språklige forflatningen hvor kj-lyden overkjøres av skj-lyden”

Nei, dette skal ikke handle om den språklige forflatningen hvor kj-lyden overkjøres av skj-lyden. En illustrerende historie handler om beste-foreldrene som tar med sitt barnebarn på en fin restaurant og hvor de blir servert av en livrékledd kelner. Etter å ha servert fisken til bestemoren og biffen til bestefaren kommer kelneren med en hageslange og spylar på barnebarnet med begrunnelsen «Han bestilte skyl-ling!». I min tekst her, vil skillelinjene mellom kjønn og skjønn forholde seg til deres skriftlige fremtoninger.

I utgangspunktet skulle det være enkelt å kunne skille mellom kjønn og skjønn. Kjønn er et substantiv som er knyttet til mulig observasjon av et fenomen i den objektive verden, dvs. et begrep knyttet til ontologi; beskrivelsen av det som er/det værende. Skjønn kan opptre i tre ordgrupper, som substantiv 'et skjønn' i betydningen en vurdering, som adjektiv 'en skjønn dame', men her vil jeg bruke den adverbiale formen hvor 'skjønn' er knyttet til et agerende verb, å utøve skjønn,

hvilket gjør dette til et utsagn knyttet til epistemologi; beskrivelser av hvordan vi, gjennom vår praksis, får kunnskap om verden. Her vil den objektive enighet mangle både om hva som er skjønt og hva som er kriteriene for at noe skal betraktes som skjønt.

Jeg vil starte med et perspektiv på kjønn. I den siste tiden har det oppstått behov for å tydeliggjøre ordets tilknytning til det biologiske fundamentet slik at lovforsamlinger har vedtatt formuleringer som begrenser og knytter det juridiske grunnlaget til de to biologiske kjønn. Lover utformes jo når det oppstår uklarheter i hva noe er eller skal oppfattes som, og i dette tilfelle er det spørsmålene og holdningene omkring kjønnsidentitet som har skapt uroen. Diskusjonen om et tredje juridisk kjønn i Norge (og andre land) har i liten grad vokst frem av det faktum at vi har tre kjønn i det norske språk, selv om det for noen argumenteres med denne del av virkeligheten når det diskuteres hva som er normalt. Et

annet bilde som har nådd langt inn i departementskorridorene er den forskyvning som blant annet psykolog Pirelli Benestad så treffende beskriver: Kjønn er ikke noe som sitter mellom bena, det sitter i hodet! Problemet med en slik forskyvning er å fjerne kjønn fra dets ontologiske fundament til å bli et epistemologisk fenomen. Dermed individualiseres kjønnsidentiteten og det skaper problemer for et samfunn som har behov for kjønnsdelte arenaer som toaletter, sykehusavdelinger, hospitser, fengsler og institusjoner av ulike slag. Den engelske høyesterett slo nylig fast at den juridiske definisjonen av kvinne i Equality Act 2010 ikke inkluderte trans-kjønnede kvinner med GRCs gender recognition certificates. (Slike sertifikater er personlige og dermed er det et brudd å spørre om slikt sertifikat i de offentlige tjenester.) Høyesteretts beslutning medfører at (menn som er) transkvinner ikke har tilgang til singel-sex spaces som er basert på biologisk kjønn. Det er selvsagt ikke forbudt å være trans, men GRC gir ikke adgang til singel-sex spaces.

Når kjønnsidentiteten fristilles fra det biologiske grunnlaget oppstår et mangfold av kjønnsidentiteter som vårt kapitalistiske forbrukersamfunn hyller. Jo flere varianter av en vare; jo større omsetning! Særlig innen den visuelle verden fokuseres(!) det på nye kjønnsidentiteter som for eksempel når en 'ikke-binær' person vinner MGP. Når både redaktørstyrte medier, og ikke minst alle sosiale plattformer sprøytes over med bilder og anbefalinger som trigger ungdommenes jakt på sin kjønnsidentitet, oppstår den uklarhet i forståelsen av 'kjønn' som avstedkommer at enkelte (ofte konservative) land trekker i nødbremsen og vil sette skapet (skaperverket) på plass.

Å utøve skjønn har alltid vært forbundet med en epistemologisk prosess, en personlig vurdering av et fenomen som også andre kan observere, og dermed utøve sitt skjønn, noe som gjerne resulterer i ulike oppfatninger om samme fenomen. Diskusjonen omkring hvilke kriterier og kvaliteter som ligger til grunn for den skjønnsmessige vurderingen gir grunnlag for etableringen av et meningshierarki. I utgangspunktet kan derfor skjønn utøves helt uten tilknytning til kjønn. Historien viser likevel at i etableringen av vår historie dvs. vår overtakelse av fortidens meningshierarkier, har det vært mange eksempler som viser at kjønn er blitt tillagt vekt i skjønnsvurderinger hvor fenomenet i utgangspunktet er kjønnsnøytralt. Det er ofte et interessant bakteppe når en vurdering som i utgangspunktet burde være objektiv, blir karakterisert som en skjønnsmessig vurdering. Det som da ligger bak den skjønnsmessige vurderingen er gjerne et meningshierarki med et bestemt syn på forholdet mellom de to kjønn, uten noen tilknytning til det fenomen som vurderes.

Jeg vil trekke frem noen tilfeldige eksempler fra musikkhistorien som kan vise hvordan kjønnsidentiteten/oppfatninger av karakteristika ved de to kjønn, har påvirket vår forståelse av historien.

Det første eksempelet er den franske barokk-komponisten Elisabeth

Jacquet de la Guerre (1666-1729). Hun ble i ung alder berømt for sitt cembalospill og engasjert ved det franske hoffet inntil hun giftet seg. Da kunne hun ikke lenger være ansatt ved hoffet, men startet en egen salong som ble meget godt besøkt og særlig hennes improvisasjons-kunst ble høyt skattet. Hun fikk også utgitt en rekke komposisjoner og fikk en lengre omtale i Johann Gottfried Walthers "Musikalisches Lexikon" fra 1732 og vesentlig lengre enn sin samtidige Francois Couperin (1668-1733). Går vi imidlertid et par hundre år frem i tid så ser vi at i musikkleksikon fra romantikken så er lengden på omtalene byttet om. Couperin fremstår som den fremste musiker fra den tiden, mens de la Guerre avspises med en kort omtale. Romantikkenes forherligelse av det mannlige geniet har nok vært en av bakgrunnsvariablene som synes kjønnsbestemt i disse skjønnsmessige vurderingene.

Klassicismens dyrking av likevekt hadde et potensial for likestilling mellom kjønnene, og det finnes en rekke eksempler på sterke kvinnepersonligheter særlig innen adel og kongemakt. Det finnes også eksempler på at kvinnelige utøvere ble svært høyt skattet. Da den berømte fiolinisten Regina Strinasacchi kom til Wien fikk Mozart i oppdrag å skrive en fiolinsonte til henne for fremføring ved Kärntner Theater. Mozart komponerte sonate nr.32 KV 454, men til fremføringen 29.4.1784 rakk bare å skrive ut fiolinstemmen og de første partitursidene. Ved urfremføringen ønsket keiser Josef II å være bladlus (for vise sin musikalske kompetanse) og han ble derfor nokså overrasket da det på de etterfølgende sidene ikke var notert en eneste note. Mozart derimot akkompagnerte videre og nikket til keiseren ved de neste (imaginære) stedene for blad vending, noe som kanskje viser at Mozart hadde komponert hele sonaten ferdig (i hodet) og viste full respekt for Strinasacchis kunstneriske nivå.

Med fremveksten av det nye borgerskapets på begynnelsen av 1800-tallet ble det større aksept for å la et talent, uansett dets sosiale bakgrunn, få muligheter til å utvikle seg. Det skulle gjøre det enda mer mulig

for kvinnelige musikere å nå en internasjonal anerkjennelse. Imidlertid kanaliseres romantikken og det nye borgerskapets kunst- og familieideal inn i segregerte kjønnsroller som styrer både kvalitet- og uttrykkskriteriene i musikken. Med etableringen av verkanalysen og musikkritikken som disiplin er det typisk at nå blir karakteristikk av musikalske elementer kjønnsforsterket ved at det maskuline ble knyttet til hovedtemaet, mens det feminine ble avgrenset til sidetemaer.

I tillegg skjer det en enorm utbredelse av pianoet som husinstrument, og hvor opplæring i pianospill ble et must for piker i ethvert møblert hjem. Ved å gi så mange piker pianoundervisning utviklet det seg et marked for pianoarrangementer, pianoskoler og klavermusikk som i hovedsak ble besørget av mannlige komponister og pianolærere. Det å stå frem som særlig talentfull for unge kvinner ble vanskeligere nå, ettersom markedet av dyktige kvinnelige pianister eksploderte. Dermed ble også omtalene av offentlige opptredener gjerne farget av en videreføring av kjønnssegregerte karakteristikk. Kvinnelige solister spilte gjerne med 'ynde' mens får mannlige solister fikk en slik karakteristikk.

Dermed er vi fremme ved mitt siste moment om kjønn versus skjønn. I musikkhistorien og ikke minst innen musikk-kritikken er det den skrivende personen som definerer historien, og dermed også vurderer kvaliteten ved en fremføring. En slik posisjon er en maktposisjon. Både i musikkhistorien og innen musikk-kritikken finner vi ofte at det skjønn som er utøvd overfor de ontologiske (objektive) hendelsene (selve musikkfremføringen) blir infisert av kriterier som bidrar til å opprettholde en bevisst eller ubevisst kjønnsidentitet i formidlingen av noe som i utgangspunktet ikke er kjønn. Dette kan sees på som en form for kolonisering. Det er en prosess for å etablere (verbal) kontroll over ulike musikalske uttrykksformer med det formål å vedlikeholde det etablerte hierarkiet i forståelsen av den musikalske praksis. Resultatet er at skjønn er blitt kjønn.